

Laat cultuurbeleid over aan de politiek

*Hans Blokland**

Het kunst- en cultuurbeleid beslaat slechts een verwaarloosbaar deel van de begrotingen van overheden, maar de afwegingen die hier worden gemaakt, zijn wezenlijk en leggen de waarden van samenlevingen bloot. Politici die zich met cultuurpolitiek bezighouden, zouden daarom een veel prominentere rol in de publieke en politieke discussies over de ontwikkelingen binnen en de toekomst van hun samenlevingen kunnen, en eigenlijk moeten, spelen dan doorgaans het geval is. Het cultuurbeleid zou niet aan departementen van welzijn, sport, onderwijs of wetenschap verbonden moeten worden, maar aan algemene zaken. Cultuurpolitiek en -beleid worden echter doorgaans toevertrouwd aan politici die het vak nog moeten leren, of aan kunstliefhebbers die het vak nooit zullen leren. Een eerste vraag die iedere cultuurpoliticus, impliciet of expliciet, zal moeten beantwoorden is: waarom moet er eigenlijk geld aan cultuur worden uitgegeven? Waarom worden de desbetreffende gelden niet aan bruggen, schoolmelk, ordebezoekers, ziekenhuizen, belastingverlagingen en andere nuttige zaken besteed? Het antwoord zal bewust of onbewust zijn gestoeld op specifieke visies op het 'goede leven' en de 'goede samenleving' waarin dit leven mogelijk is of wordt gemaakt, visies die onvermijdelijk zijn gebaseerd op altijd betwistbare, normatieve uitgangspunten over mens, samenleving en wereld. Het antwoord is politiek van karakter en kan nimmer aan deskundigen worden uitbesteed, zelfs niet aan deskundigen van McKinsey, KPMG of Berenschot.

Een volgende vraag waarop een antwoord wacht, is wat eigenlijk onder cultuur of kunst moet worden verstaan. Wat valt allemaal onder cultuurbeleid? Gaat het uitsluitend om de kunsten en de letteren, of ook om de inhoud van de media, de inhoud van het onderwijs, de bebouwde omgeving, de inrichting van het landschap, de monumenten, het (diervriendelijke) circus? Dit is opnieuw een cultuurpolitieke vraag waarover deskundigen ondeskundig zijn.

Wat telt verder tot, bijvoorbeeld, de kunsten of de media? Symfonische muziek is vermoedelijk een kunst, maar hoe zit het met popmuziek? En blues, folk, volksmuziek, hiphop? Wanneer we besloten hebben een euro te besteden aan 'muziek' (en drie aan media, één aan theater, een halve aan beeldende kunst, alsmede vijf aan defensie, vijf aan ordebewaking, twee aan 'wetenschap'), hoeveel cent gaat er dan naar symfonische muziek en hoeveel naar jazz of rap? Opnieuw politieke vragen waarop deskundigen geen antwoord hebben. Radio en televisie vallen al een lange tijd geheel of gedeeltelijk onder cultuurbeleid. Maar hoe zit het met de gedrukte media en met internet? Wij gaan ervan uit dat een democratie slechts kan bloeien door geïnformeerde burgers en een vitale publieke sfeer. Daarom hebben wij publieke omroepen en eisen wij dat de publieke zenders een minimum aan

* Hans Blokland is professor aan het Institut für Sozialwissenschaften aan de Humboldt-Universität zu Berlin, e-mail: hans-blokland@sowi.hu-berlin.de, website: www.hans-blokland.nl.

tijd besteden aan informatie en cultuur (maar wat is precies 'informatie' en 'cultuur'?). Waarom stellen wij dan niet dezelfde eis aan commerciële zenders, zeker wanneer er een toenemend aantal mensen is dat louter op deze zenders afstemt? Waarom hebben we trouwens gesubsidieerde radio- en televisiezenders en geen gesubsidieerde dag- en weekbladen? We wilden toch mondige, geïnformeerde burgers? Geeft de deskundige hier een antwoord of de politicus? Misschien dat de politicus het antwoord overlaat aan de deskundige, een tendentie die in steeds meer beleidssferen waarneembaar is, maar de laatste is niet deskundig.

Wanneer de cultuurpoliticus zijn politieke verantwoordelijkheid heeft genomen en eenmaal de verdeelsleutel tussen bijvoorbeeld de verschillende kunstvormen (theater, muziek, letteren, beeldende kunst, repertoiretoneel, experimenteel toneel, bewegingstheater, poppentheater, et cetera) heeft vastgesteld, is hij nog altijd niet verlost van lastige cultuurpolitieke vraagstukken. Er moet vastgesteld worden welke gezelschappen of instellingen welk deel van de beschikbare subsidies krijgen om bijvoorbeeld 'repertoiretoneel' op de planken te brengen. Hij hoopt misschien dit over te kunnen laten aan deskundigen, maar deze deskundigen moeten de criteria meegegeven worden op basis waarvan zij hun beslissingen nemen. Het volstaat niet om bijvoorbeeld om 'kwaliteit' te vragen (ongeacht de gevolgen voor de pluriformiteit en de culturele participatie), daar er diverse criteria voor kwaliteit zijn die daarenboven met elkaar op gespannen voet staan. 'Vakmanschap' en 'aansluiting bij een traditie' gaan niet altijd samen met 'originaliteit' of 'vernieuwing'. 'Zeggenschap' (voor welk publiek?) kan botsen met 'originaliteit'. Et cetera. De cultuurpoliticus kan de keuze van de criteria en het gewicht dat aan die criteria wordt verleend niet opgelucht op het bord van de kunstdeskundige leggen, zo heeft de ervaring geleerd. Deze deskundige met een overdosis aan culturele competentie zit niet altijd primair te wachten op een met veel vakmanschap gemaakte voorstelling van een klassiek stuk, hij wil het liefst iets nieuws zien, iets wat hem niet verveelt. Laat de cultuurpoliticus de deskundige beslissen, dan zit hij al snel opgescheept met een aanbod dat een dermate hoge culturele competentie vereist dat bij voorbaat een grote culturele participatie van brede delen van de bevolking wordt uitgesloten. Maar de cultuurpoliticus moet hier vervolgens wel politieke verantwoording voor afleggen: waarom moet iedereen via de belastingen hier aan meebetalen?

Dit brengt ons op een paar, met het bovenstaande samenhangende, algemene criteria op basis waarvan keuzes in het beleid gemaakt moeten worden. De overheid stelt zich sinds jaar en dag tot doel een kwalitatief hoogwaardig en pluriform culturaanbod mogelijk te maken, waarvan een substantieel deel van de bevolking gebruik kan maken. Kwaliteit, pluriformiteit en participatie zijn vanouds de beleidsdoelen, doelen die in gespannen verhouding tot elkaar staan, nooit gelijktijdig gerealiseerd kunnen worden, en die in verschillende beleidscontexten en in verschillende perioden verschillende gewichten toebedeeld krijgen. Er is geen sprake van, zoals Vinkenburg stelt, dat 'de nieuwste pijlen van het cultuurbeleid worden gericht op de maatschappelijke waarde van kunst en cultuur' of dat 'de maatschappelijke waarde van kunst en cultuur de nieuwe legitimatie vormt voor de overheidsbestedingen voor deze sector'. De maatschappelijke waarde heeft altijd een fundamentele legitimatie gevormd voor het cultuurbeleid (hetgeen niet

wil zeggen dat de betrokkenen ook altijd oprecht hebben geprobeerd deze waarde te verwerkelijken). Dat kan ook niet anders, daar het anders moeilijk te rechtvaardigen valt dat over de desbetreffende materie een *publieke* besluitvorming plaatsvindt en dat voor de desbetreffende goederen en diensten *publieke* middelen worden aangewend.

Ook de iets grotere nadruk die Van den Ploeg legde op marktwerking en het genereren van eigen inkomsten was hierdoor gelegitimeerd: de sociaal-politieke techniek 'markt' kreeg iets meer belang toegekend om tegenwicht te bieden aan de aantoonbare tendentie binnen de kunstsector om zich vooral op elkaar te oriënteren en steeds minder op de samenleving als geheel, een tendentie die ertoe leidde dat de maatschappelijke legitimiteit van het gehele gesubsidieerde kunst- en cultuurdomein in toenemende mate onder druk was komen te staan. Zijn beide voorgangers D'Ancona en Brinkman hadden dezelfde tendentie waargenomen en (goeddeels tevergeefs) geprobeerd vergelijkbare middelen in te zetten om tijdig het tij te keren. Sinds de jaren tachtig groeide binnen de beleidssector het besef dat de kunst- en cultuursector uiteindelijk alleen beschermd kon worden tegen relativisme (over smaak en kwaliteit valt niet te twisten, dus laat alles over aan de markt) en populisme (alle uitgaven zijn een complot van de hogere tegen de lagere sociale strata), wanneer de sector zelf, door afdoende contacten met de samenleving als geheel, zijn maatschappelijke relevantie en waarde kon bewijzen. Het laatste komt ook, maar niet alleen, tot uitdrukking in bezoekersaantallen en eigen inkomsten.

Hoe nu verder deze maatschappelijke waarde van kunst te identificeren? Zoals de voorgaande discussie van normatieve cultuurpolitieke afwegingen illustreert, gaat het hier niet om ondubbelzinnig te definiëren en af te wegen waarden en indicatoren. Welke waarden van belang zijn in een beslissituatie varieert met de omstandigheden en dat geldt ook voor de wijzen waarop ze onderling worden afgewogen. De indicatoren van de maatschappelijke waarde van kunsten (voor de letteren, media, onderwijs, erfgoed, architectuur ligt het weer anders) zijn veelal nominaal en soms ordinaal. Veel meer valt er zelden te berekenen. Wat te doen met thesen, meer en minder plausibel, dat de kunsten bijdragen aan het zelfbegrip en het zelfbewustzijn van een samenleving; dat de kunsten het laboratorium van de samenleving vormen waarin nieuwe waarden, visies, preferenties, stijlen, smaken worden uitgedacht en uitgeprobeerd; dat participatie in de kunsten mensen helpt hun talenten te ontplooiën, talenten die vervolgens ook in andere sferen benut en zelfs te gelde gemaakt kunnen worden; dat de kunsten de waarden uitdrukken en celebreren waarin een samenleving gelooft; dat de kunsten vertroosting bieden voor de tegenslagen waarmee eenieder in het leven te kampen heeft, waaronder de dood; dat de kunsten esthetische genoegens bieden die wij eenieder in onze samenleving gunnen, ongeacht zijn sociale afkomst; dat de kunsten reeds door hun bestaan een uiterst gewenste relativisering vormen van de economische rationaliteiten die onze cultuur domineren? Hoe dit alles te willen identificeren en te meten?

De behoefte te willen rekenen en vergelijkbare functioneel-rationele schema's op de kunsten los te laten als wij ook reeds in de wetenschap hebben gedaan, met alle funeste gevolgen van dien, is groot, maar moet worden weerstaan. Men eindigt al

Hans Blokland

snel met de these dat de kunsten toeristen aantrekken, een these die de kunsten tot speelbal maken van precies die krachten waarvan zij een ontkenning proberen te zijn. De enige oplossing biedt politieke wijsheid, substantiële rationaliteit, een gedegen begrip van de onvermijdelijke complexiteit en normativiteit van de materie, verkregen door de studie van teksten en andere cultuuruitingen die ertoe doen. Mocht een cultuurpoliticus deze complexiteit als ondraaglijk ervaren, dan rest maar een ding: aftreden.